

means. The tasks are then variable, the language material of the exercises changes, combined, becomes more complex. The reading technique includes a whole complex of automated skills that lead to quickly perceiving graphic images of words, automatically correlating them with the sound images and meanings of these words.

Keywords: history of reading, media competence, technical means, writing, specialization, didacts

УДК – 811.161.2'367.32

МІЖМОВНІ ОМОНІМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРИЙОМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Г. І. СИДОРУК, кандидат філологічних наук, доцент

E-mail: seagalina@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0850-0352

Н.А. ШОСТАК, студентка магістратури,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: natashostak@mail.ru

Анотація. Статтю присвячено дослідженню міжмовної омонімії в англійській та українській мовах, а саме аналізу різних точок зору на міжмовні відповідники омонімічного характеру. Вивчено поняття міжмовної омонімії та розглянуто причини утворення такого явища у мовах, що порівнюються. Приділено увагу важливості адекватного перекладу міжмовних омонімів. У роботі представлено випадки міжмовної омонімії та запропоновано перекладацькі прийоми їх вирішення.

Ключові слова: омонімія, міжмовна омонімія, «хибні друзі перекладача», термін, прийоми перекладу

Актуальність. Однією з передумов ефективної міжмовної комунікації є адекватність та точність перекладу, яка реалізується якомога точним вибором перекладача слів-відповідників; неточний переклад може призвести до втрати семантичного значення слова або до зміни його стилістичного забарвлення. У словниковому складі більшості мов міститься незліченна кількість слів, спільних для двох чи й навіть кількох мов. В сучасному мовознавстві їх називають міжмовними омонімами, або фальшивими друзями перекладача, які не припиняють цікавити лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання міжмовної омонімії привертало увагу вчених в 60-70-х роках минулого століття та й нині викликає значний інтерес у лінгвістів, про що свідчать численні дослідження, присвячені цьому явищу (М. А. Беднаж, В. В. Пономаренко, В. В. Акуленко, К. Г. Готліб, Л. А. Булаховським, Р. А. Будагов, Т. Гуревич, А. А. Турчина). Розроблені вченими принципи широко використовуються у вивченні теоретичних засад дослідження явища мовних паралелей, яким присвячуються праці сучасних дослідників. Проблематика міжмовної енантіосемії у слов'янських мовах висвітлена в наукових працях Бабенко О.В.[2,3].

Метою цієї роботи є визначення труднощів, пов'язаних із помилковим ототожненням окремих елементів систем української та англійської мов та можливих способів їх перекладу. Поставлена мета зумовлює виконання таких

завдань: розглянути типи та класифікації міжмовних невідповідностей; виділити основні причини виникнення міжмовних омонімів та підібрати ефективні прийоми їх перекладу.

У процесі дослідження застосовано такі **методи**: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація.

Результати. Сучасна лексична семантика є невичерпним джерелом для нових контрастивних досліджень, спрямованих на вивчення міжмовних контактів, взаємозв'язків і взаємовпливу як різних мов загалом, так і близькоспоріднених зокрема. Особливо актуальним дотепер залишається створення найбільш ефективної методики для визначення основних одиниць, принципів, критеріїв і параметрів зіставної лексичної семантики.

Порівнюючи слова двох чи кількох мов, ми бачимо, що з точки зору їх предметно-логічної співвіднесеності, вони можуть перебувати у відносинах еквівалентності, або нееквівалентності. Окрім цього, враховуючи співвідношення звукової або графічної сторони еквівалентних слів та співвідношення їх синтагматичних чи мовних характеристик, можна далі розмежувати категорії абсолютної і відносної омонімії та паронімії.

Міжмовними омонімами прийнято називати слова, графічна й звукова форма яких – однакова. До міжмовних паронімів відносимо слова, не цілком подібні за формою, але які, незважаючи на фактичну розбіжність їх значень, викликають неправдиві асоціації. Саме при використанні міжмовних омонімів у практиці перекладацької та лексикографічної діяльності, а також викладання іноземних мов виникають особливі труднощі, оскільки, слова у двох різних мовах, які асоціюються та ототожнюються (завдяки подібності в плані вираження), в плані змісту в повному обсязі не відповідають одне одному. Саме тому у французькому мовознавстві слова такого типу отримали назву *faux amis du traducteur* – «хибні друзі перекладача».

Найточніше суть даного мовного явища, на наш погляд, відображає визначення К. Г. Готліба. Помилковими друзями перекладача він називає слова двох або більше мов, які з огляду на схожість їх форми і змісту можуть викликати помилкові асоціації. Як наслідок, це призводить до помилкового сприйняття інформації іноземною мовою, а при перекладі – до спотворення сенсу, порушення лексичної сполучуваності, неточностей в передачі стилістичного забарвлення, і слововживанні [9, с. 527].

Перша спроба лексикографічного опису «фальшивих друзів перекладача» була в роботі Е. Мовільона 1747 року. У 1788 р. в м. Зальцбурзі вийшов лексикографічний нарис А. Портітора, який стосувався «фальшивих друзів перекладача» французької та німецької мов. Для позначення цього явища лінгвісти використовують різні терміни: «фальшиві друзі перекладача», міжмовні омоніми, міжмовні пароніми, міжмовні синоніми, помилкові або неповні лексичні паралелі, псевдоінтернаціоналізми тощо. Неоднозначність у виборі терміну описуваного поняття свідчить про те, що проблема лексичної омонімії поширена, проте не достатньо вивчена [13, с. 124].

Міжмовні омоніми – це пари слів або фраз із різних мов або діалектів, які мають однаковий вигляд або однакове звучання, але означають різні речі.

Термін «міжмовна омонімія» використовується в сучасній компаративній лінгвістиці для позначення лексики двох і більше мов, які співвідносяться у плані вираження до міри ототожнення і які розрізняються в плані змісту: англ. *resin* «смола, каніфоль, глей» і укр. *резина* (англ. *rubber*), рос. *опыт* «дослід» і укр.

опит (рос. *опрос*); нім. *Gift* «*опрута*» і англ. *gift* «*дарунок, обдарованість*» [13, с. 123].

Особливо підступною є міжмовна омонімія близькоспоріднених мов, але оскільки деякі слова мають спільні значення спільність, а на діяхронічному рівні такі лексеми часто співпадали, доцільніше говорити про історичну модифікацію. Існує також безліч прикладів міжмовних омонімів в межах неспоріднених мов. Перекладача-початківця можуть ввести в оману схожості деяких англійських і українських слів – графічні або фонетичні, наприклад: «*complexion* – колір обличчя», «*compositor* – складач», «*decade* – десятиліття», «*lunatic* – божевільний» [10, с. 8].

Історично так склалось, що «хибні друзі перекладача» здебільшого є результатом взаємного впливу мов, хоча й іноді вони виникають внаслідок збігів, а в близькоспоріднених мовах ґрунтуються на родинних словах, висхідних до загальних прототипів мови-основи. Наявність різного роду семантичних невідповідностей можна пояснити тим, що інтернаціоналізм, засвоєний носіями тієї чи іншої мови, потрапляє під вплив національної культури і набуває інших значень. Е. Скороходько визначив основні причини виникнення «хибних друзів перекладача» – явищ випадкової зовнішньої схожості слів з протилежною внутрішньою формою: 1) використання однакових слів у різних мовах при утворенні термінів шляхом переносу назви; 2) асоціації первинного значення зі схожими ознаками різних об'єктів термінування; 3) надання переваги в різних мовах різним сторонам змістової структури міжнародних термінів [11, с. 62].

Варто також згадати про спірність питання омонімії взагалі. В англійській мові є лексема «*magazine*», формально подібна українському відповіднику, проте в англійській мові це слово має значення «журнал». Проте лексема «магазин» не є омонімом, бо не має загального звукового оформлення (вимовляється в англійській мові по-іншому). У зв'язку з цим В. В. Дубичинський пропонує дві класифікації міжмовних лексичних омонімів: семантичну (співвідносні міжмовні омоніми, частково співвідносні та не співвідносні міжмовні лексичні омоніми) та формальну (фонетичні, графічні та фонетико–графічні міжмовні лексичні омоніми) [8, с. 58].

В англійській та українській мовах міжмовні омоніми – це прямі або опосередковані запозичення із загального третього джерела. Значно менше існує таких слів, утворених внаслідок англо-українських мовних контактів, тобто слова українського походження в англійській мові та навпаки. З погляду формального вираження міжмовні омоніми на синхронному зрізі поділяються на декілька кількох груп, відповідно до виявлених розбіжностей: фонемних, звукових чи структурно-морфологічних. Р. А. Будагов виділяє такі типи невідповідностей серед «хибних друзів перекладача»: загальне значення слова в одній мові може не відповідати менш загальному в іншій, родове значення слова – видовому, однозначність – багатозначності, міжмовна стилістична безеквівалентність – архаїчному значенню, термін – не терміну; слово – словосполученню [4, с.142–145].

Т. І. Гуськова пропонує таку класифікацію псевдоінтернаціоналізмів: повні та часткові. До першої групи входять слова схожі за фонетичною та графічною формою, проте з відмінним лексичним значенням (напр. «*attraction*» – «*визначне місце, пам'ятка*», а не «*атракціон*»). Іншу групу становлять багатозначні слова в мові оригіналу і в мові перекладу, які в одній і тій же формі можуть бути як інтернаціоналізмами, так і «фальшивими друзями перекладача» (напр. «*residence*» – не тільки «*резиденція*», а й «*місце проживання*») [7, с. 155 – 156].

Свою класифікацію «хибних друзів перекладача» пропонує К. М. Готліб (він використовує термін «міжмовні аналогізми»): 1) okazіональні міжмовні аналогізми; 2) деривативні, що в свою чергу поділяються на асемантичні, часткові і відбиткові [5, с. 9 – 11].

В. В. Дубичинський в своїй роботі «Лексичні паралелі» ототожнює термін «фальшиві друзі перекладача» з лексико-семантичними лакунами, пояснюючи це тим, що в одних мовах і культурах такі окремі слова, які в інших не виділяються і не знаходять відповідника [8, с. 58]. Тому для перекладу омонімів потрібно підібрати спеціальні перекладацькі прийоми.

Процес адаптації будь-яких лінгвокультурних фрагментів однієї мовної спільноти до їх сприйняття носіями деякої іншої культури, по суті, зводиться до процесу елімінування лакун, яке здійснюється, на думку Ю. А. Сорокіна і І. Ю. Марковіної, за допомогою заповнення лакун та компенсації.

Заповнення лакун – це процес пояснення сенсу відсутнього поняття, що належить незнайомій реципієнту культурі. Суть процесу компенсації лакун в ході міжкультурного спілкування полягає в наступному: усунення національно-специфічних бар'єрів для полегшення розуміння чужої культури. Даний спосіб передбачає введення лексеми культури реципієнта. Таким чином, певною мірою втрачається специфіка культури мови оригіналу, проте полегшується розуміння тексту реципієнтами мови перекладу [12, с.11].

В. В. Акуленко вважає, що головні розбіжності у змісті асоційованих слів пов'язані із відмінностями реалій, лексичних значень, лексичної сполучуваності та експресивно-стилістичного забарвлення слів [1, с. 62]. Отже, ми розглядаємо не тільки взаємодію двох знакових систем, але й зіткнення культур. А внаслідок такої взаємодії маємо справу з помилковими асоціаціями.

При перекладі міжмовних омонімів завжди доцільно перевіряти кілька разів сумнівні значення слів. Т. Гуревич запропонував дуже яскравий приклад, коли неправильний переклад англійських слів може мати дуже небезпечні наслідки особливо при перекладі медичних текстів та різноманітних медичних інструкцій: «*Potent pathogen*» (в бактерії) - не «*потенційний*», а «*потужний патоген*», «*symptomatic*» може означати не тільки «*симптоматичний*», а й з клінічними проявами, наприклад: «*symptomatic hypertension*» – «*артеріальна гіпертонія з клінічними проявами*», а не «*симптоматична артеріальна гіпертонія*», але «*symptomatic therapy*» – «*симптоматична терапія*» [6].

Аби уникнути помилок при перекладі міжмовних омонімів, необхідно пам'ятати, що слово може мати різні значення, тому необхідно з вибрати те, яке якнайкраще відобразить головну думку мови оригіналу. Вибираючи найбільш вдалий відповідник, необхідно завжди звертати увагу на зміст речення і, якщо це можливо, на весь контекст, а також його жанр і стиль.

Висновки та перспективи. Міжмовні омоніми – це проблема мовознавства, проблема методики вивчення і навчання мові, а головне – це проблема перекладу. Вивчення міжмовних омонімів заслуговує окремої уваги в перекладознавстві, а особливо в процесі відтворення технічних, юридичних чи медичних текстів. Оскільки переклади здійснюються в багатьох сферах життя суспільства, то міжмовні омоніми – проблема перекладу міжнародного спілкування, а їх фіксація, осмислення та коментування заслуговує уваги філологів.

Список використаних джерел

1. Англо-русский и русско-английский словарь "ложных друзей переводчика" [сост. В. В. Акуленко, С. Ю Комиссарчик, Р. В. Погорелова, В. Л. Юхт]. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 384 с.
2. Бабенко, О.В. Проблематика міжмовної енантіосемії у слов'янських мовах Філологічні студії: збірник наукових праць [Текст] / О.В. Бабенко // Науковий вісник Криворізького національного університету. – Кривий Ріг: ДНВЗ «КНУ», 2013–Вип. 9. – С.11-16.
3. Бабенко, Е. В. Энантисемия как маргинальный случай семантики (на материале славянских языков) [Текст] / Е.В. Бабенко // Вестник Евразийского гуманитарного института: Серия гуманитарных наук, 2013.– № 3 – С27-30.
4. Будагов Р.А. Человек и его язык (Заметки об отношении людей к литературному языку) / Р. А. Будагов // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1970. – № 6. – С. 3-14.
5. Готлиб К. Г. Междязычные аналогизмы французского происхождения в немецком и русском языках [Текст] : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук / Готлиб К. Г.; Новосибирский гос. ун-т. – Новосибирск, 1966. – 21 с.
6. Гуревич Т. Межъязыковая омонимия, паронимия (на примере английского языка). «Ложные друзья» переводчика. Интернет [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/zpu/e-publications/2007/Gurevich_T. – Загл. с экрана.
7. Гуськова Т. И. Трудности перевода общественно-политического текста с английского языка на русский [Текст]: учебное пособие /Т. И. Гуськова, Г. М. Зиборова; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (Университет). – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: РОССПЭН, 2000. – 228 с.
8. Дубичинский В. В. Лексические параллели / В. В. Дубичинский – Харьков: Харьковское лексическое общество, 1993. – 155 с.
9. Пономаренко В. В. Особенности перевода ложных друзей переводчика лексико-семантического поля «туризм» // Молодой ученый. – 2015. – №18. – С. 527-529.
10. Рецкер Я. И. Учебное пособие по переводу с английского языка на русский / Я. И. Рецкер. – Вып. 1. – М.: Гос. центр. курсы заочн. обуч. ин. языкам "Ин-Яз", 1981. – 84 с.
11. Скороходько Э. Ф. Вопросы перевода английской научно-технической литературы / Э. Ф. Скороходько. – К.: Издательство Киевского университета, 1963. – 91 с.
12. Сорокин Ю. А. Текст и его национально–культурная специфика Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю. Текст и его национально–культурная специфика // Текст и перевод. – М.: Наука, 1988. – С. 8-21.
13. Турчина А. А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах [Текст] / А. А. Турчина // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2012. – Вип. 17. – С. 121–126.

References

1. Anglo-russkiy i russko-angliyskiy slovar' "lozhnykh druzey perevodchika" (1969) [English-Russian and Russian-English dictionary of "false friends of an interpreter" [comprised by. V. V. Akulenko, S. YU. Komissarchik, R. V. Pogorelova, V. L. Yukht]]. М.: Sovetskaya entsiklopediya, 384.

2. Babenko, O.V. (2013). Problematyka mizhmovnoi enantioseмии u slovianskykh movakh [Issues of of interlingual enantiosemy in Slavic languages]. *Philological Studios: Scientific Herald of Kryvyi Rih National University*, 9, 11-16.
3. Babenko, E. V. (2013) Enantiosemiya kak marginal'nyj sluchaj semantiki (na materiale slavyanskih yazykov) [Enantiosemy as a marginal case of semantics based on Slavic languages]. *Scientific herald of EuroAsian Humanitarian Institute. Humanitarian Studios*, 3 27-30.
4. Budagov, R. A. (1970). Chelovek i yego yazyk (Zametki ob otnoshenii lyudey k literaturnomu yazyku) [A man and his language (Notes on the attitude of people to the literary language)] // *Voprosy yazykoznaniiya*. M.: Nauka, 6, 3-14.
5. Gotlib, K. G. Mezhdudyazychnyye analogizmy frantsuzskogo proiskhozhdeniya v nemetskom i russkom yazykakh (1966): avtoref. dis. na soisk. uch. step. kand. filol. nauk [Interlingual analogies of French origin in German and Russian languages :author's abstract on acquiring Cand. philol. Sciences]. *Novosibirskiy gos. un-t. Novosibirsk*, 21.
6. Gurevich, T. Mezhyazykovaya omonimiya, paronimiya (na primere angliyskogo yazyka). «Lozhnyye druz'ya» perevodchika [Interlingual homonymy, paronymy (on the example of the English language). "False friends" of the translator. Internet [Electronic resource] / Access mode: http://www.zpu-journal.ru/zpu/e-publications/2007/Gurevich_T. View from the screen.
7. Gus'kova, T. I. (2000). Trudnosti perevoda obshchestvenno-politicheskogo teksta s angliyskogo yazyka na russkiy: uchebnoye posobiye [Difficulties in translating socio-political texts from English into Russian: Textbook]; Mosk. gos. in-t mezhdunar. otnosheniy (Universitet), 3-ye izd., ispr. i dop. Moskva: ROSSPEN, 228.
8. Dubichinskiy, V. V. (1993). Leksicheskiye paralleli [Lexical parallels]. Khar'kov: Khar'kovskoye leksicheskoye obshchestvo, 155.
9. Ponomarenko, V. V. (2015). Osobennosti perevoda lozhnykh druzey perevodchika leksiko-semanticheskogo polya «turizm» [Features of the translation of false friends of translator of the lexical and semantic field "tourism"] // *Molodoy uchenyy*, 18, 527-529.
10. Retsker, YA. I. (1981). Uchebnoye posobiye po perevodu s angliyskogo yazyka na rus'kiy [A manual on the translation from English into Russian]. M.: Gos. tsentr. kursy zaochn. obuch. in. yazykam "In-YAz", 84.
11. Skorokhod'ko, E. F. (1963). Voprosy perevoda angliyskoy nauchno-tekhnicheskoy literatury [Translation issues of English scientific and technical literature]. K.: Izdatel'stvo Kiyevskogo universiteta, 91.
12. Sorokin, YU. A. , Markovina I. Yu. (1988). Tekst i yego natsional'no-kul'turnaya spetsifika [Text and its national and cultural specificity] // *Tekst i perevod*. M.: Nauka, 8-21.
13. Turchina, A. A. (2012). Leksychna mizhmovna omonimiya u slov'yans'kikh movakh [Lexical interlingual homonymy in Slavic languages] // *Komparativní doslídzhennya slov'yans'kikh mov í líteratur. Pam'yatí akademíka Leonída Bulakhov'skogo*, 17, 121-126.

МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ОМОНИМЫ КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ И ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ИХ РЕШЕНИЯ

Г. И. Сидорук, Н. А. Шостак

Аннотация. Статья посвящена исследованию межъязыковой омонимии в английском и украинском языках, а именно анализу разных точек зрения на

межъязыковые соответствия омонимического характера. Изучено понятие межъязыковой омонимии, а также рассмотрены причины образования такого явления в сопоставляемых языках. Уделено внимание важности адекватного перевода межъязыковых омонимов. В работе представлены случаи межъязыковой омонимии и предложены переводческие приемы их решения.

Ключевые слова: омонимия, межъязыковая омонимия, «ложные друзья переводчика», термин, приемы перевода

INTERLINGUAL HOMONYMS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH AND TRANSLATION METHODS OF THEIR SOLUTION

H. I. Sydoruk, N. A. Shostak

Abstract. *The article deals with the issue of lexical homonymy in the process of translation and investigates the way of translating “false friends of interpreter” as a problem of intercultural communication. It covers a significant number of issues concerning the borrowings from European languages as a result of international contacts with other political, cultural, and economic environments, which lead to the creation of linguistic enclaves with mutual supranational elements.*

The article studies the inter-lingual homonyms in English and Ukrainian languages, particularly, it discloses different points of view on inter-lingual equivalents of the homonymous character. Inter-lingual homonymy concept has been under studying as well as the reasons of forming such phenomenon in the compared languages. Attention is paid to the importance of adequate translation of inter-lingual homonyms. The paper presents some cases of inter-lingual homonyms and proposes translation techniques to resolve them.

Considerable attention is paid to the fact that when contrasting two language sign systems, we have to deal with the clash of cultures. Consequently, due to such interactions some wrong associations may emerge. The use of the translation methods mentioned in the paper would be helpful in the process of intense studying. Thus, suggested ways can be efficiently used. In order to avoid mistakes in the translation of inter-lingual homonyms it is recommended to remember that the word can have different meanings, so it is inevitably important to choose you the most successful counterpart, paying attention to the content and, if possible, to the entire context, as well as its genre and style.

The general aspects of inter-lingual homonymy are determined through the generalization of experience training translators offered by scientists. We come to the conclusion that the integrated use of various translation methods as well as personal translating experience will motivate future translators to work harder and facilitate the development of their competence.

The goal determines the following tasks: to consider different cases of inter-lingual homonymy as well as to offer some methods of identifying and conveying.

Keywords: *homonymy, inter-lingual homonymy “false friends of translator”, term, methods of translation*